

24 SATA U STAROM EGIPTU

JEDAN DAN IZ ŽIVOTA TAMOŠNJIH STANOVNIKA

DONALD P. RAJAN

Prevela
Dubravka Srećković Divković

■ Laguna ■

Naslov originala

Donald P. Ryan

24 HOURS IN ANCIENT EGYPT

A Day in the Life of the People who Lived There

Copyright © 2018 Donald P. Ryan 2018

Translation copyright © 2019 za srpsko izdanje, LAGUNA

*U spomen na Doroti Doti Šelton,
koja je proživela život pun radosti i nesebičnosti.*

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

SADRŽAJ

UVOD 11

SEDMI SAT NOĆI (00.00–01.00)
BABICA POMAŽE PRI ROĐENJU DETETA 17

OSMI SAT NOĆI (01.00–02.00)
VLADAR LEŽI BUDAN 23

DEVETI SAT NOĆI (02.00–03.00)
MAJSTOR BALZAMOVANJA RADI DOKASNO 32

DESETI SAT NOĆI (03.00–04.00)
STARI VOJNIK SANJA BITKU 41

JEDANAESTI SAT NOĆI (04.00–05.00)
AMONOV SVEŠTENIK SE BUDI 50

DVANAESTI SAT NOĆI (05.00–06.00)
SELJAK ZAPOČINJE DAN 61

PRVI SAT OBDANICE (06.00–07.00)	
DOMAĆICA MESI HLEB	71
DRUGI SAT OBDANICE (07.00–08.00)	
NADZORNIK OBILAZI KAMENOLOM	79
TREĆI SAT OBDANICE (08.00–09.00)	
RIBAR PRAVI ČUN	88
ČETVRTI SAT OBDANICE (09.00–10.00)	
GRNČAR OBLIKUJE GLINU	98
PETI SAT OBDANICE (10.00–11.00)	
PISAROV UČENIK IŠČEKUJE BATINE	105
ŠESTI SAT OBDANICE (11.00–12.00)	
HATORINA SVEŠTENICA SE OPIJA	111
SEDMI SAT OBDANICE (12.00–13.00)	
DRŽAVNI UPRAVITELJ SASLUŠAVA IZVEŠTAJE	123
OSMI SAT OBDANICE (13.00–14.00)	
LEPEZONOŠA POSMATRA	132
DEVETI SAT OBDANICE (14.00–15.00)	
VELIKA CARSKA SUPRUGA	
SAOPŠTAVA SVOJE ZAHTJEVE	142
DESETI SAT OBDANICE (15.00–16.00)	
PLAĆENA NARIKAČA PONOVO ZAPEVA	151

JEDANAESTI SAT OBDANICE (16.00–17.00)	
ARHITEKTA PREGLEDA CARSKU GROBNICU	161
DVANAESTI SAT OBDANICE (17.00–18.00)	
DRVODELJA DOVRŠAVA KOVČEG	171
PRVI SAT NOĆI (18.00–19.00)	
CIGLAR SE KALJA U BLATU	181
DRUGI SAT NOĆI (19.00–20.00)	
GOSPODARICA KUĆE SPREMA SE ZA SLAVLJE	190
TREĆI SAT NOĆI (20.00–21.00)	
ZLATAR OBRADUJE ZLATO	198
ČETVRTI SAT NOĆI (21.00–22.00)	
IGRAČICA ZABAVLJA GOSTE	207
PETI SAT NOĆI (22.00–23.00)	
LEKAR ZBRINJAVA PACIJENTA	215
ŠESTI SAT NOĆI (23.00–00.00)	
NOVOPEČENI PLJAČKAŠ GROBOVA SE USTEŽE	223
REČI ZAHVALNOSTI	233
ILUSTRACIJE – IZVORI	235
BIBLIOGRAFIJA	239

UVOD

Među svim zagonetnim narodima drevne prošlosti, izgleda da u očima savremenog sveta Egipćani poseduju naročitu draž. Razrušeni spomenici ispisani čudesnim pismom, masivni hramovi i piramide, neverovatna arheološka otkrića – sve to pridodaje mistici koja zaodeva jedno istinski staro i pretežno iščezlo društvo.

U poređenju sa starom Grčkom i Rimom, dvema takođe velikim civilizacijama starog sveta, Egipat nam nije ostavio ogromne i raznolike zbirke sačuvanih tekstova koji bi nam pružili uvid gotovo u sve što bi nas moglo zanimati. Prosečni Egipćanin bio je nepismen, te se većina sačuvanih tekstova odnosi na carska, verska i pogrebna pitanja. Pa ipak, do nas je doprlo dovoljno delića da egiptolozi uspešno sklope uverljivu sliku ove kulture i njenih bezbrojnih lica, između ostalog i nešto malo privatnih pisama i rasprava na teme poput medicine. Izučavaocima u velikoj meri pomaže egipatska praksa slikanja ili klesanja prizora iz svakodnevnog života na zidovima grobova

elite – vizije zagrobnog života kao usavršene verzije života kojim su živeli do smrti. Isto tako i običaj opremanja takvih grobova pravom hranom, odećom, nameštajem i drugim potrepštinama.

Sačuvalo se i nekoliko napuštenih sela. Iako su bila podignuta da bi se olakšali graditeljski poduhvati poput zidanja piramida i carskih grobnica, nalazila su se u sušnim područjima, dalje od obala Nila, te ih je tako zaobišlo uništenje koje izazivaju ciklična izlivanja ove reke. Iskopavanja tih nalazišta pružaju nam dragocene putokaze pomoću kojih lakše razumemo život starih Egipćana.

Stari Egipćani su svoj dan, meren od jednog do drugog zalaska sunca, delili na dvanaest sati obdanice i dvanaest sati noći. (Da bi se čitalac lakše snašao, računacemo dan po savremenom sistemu, počev od ponoći.) U ovoj knjizi ćemo videti kako je izgledao jedan takav dan u životu starog Egipta i zavirićemo u ovu iščezlu civilizaciju očima dvadeset četvoro njenih žitelja, od vrednih seljaka, grnčara, tkača i vojnika koji su joj činili srž, pa do uzvišenog vladara Egipta glavom i bradom, te njegove složene svite činovnika. Svakog sata upoznaćemo jednog drugačijeg Egipćanina, njegov život, borbe i pobeđe, zanimljive ne samo kao sredstva razumevanja kakav je mogao biti njihov svakodnevni život već i zbog svega onoga što nam mogu reći o samom Egiptu. Likovi i scenariji tih poglavlja većinom su izmišljeni, ali utemeljeni na egiptološkim saznanjima jer nam je namera da deliće života u starom Egiptu prikažemo na realističan i, nadamo se, zabavan način. Nekoliko tih ličnosti, međutim, zauzima svoje mesto u istoriji, uključujući vladara Amenhotepa

II*, njegovu suprugu caricu Tiju i državnog upravitelja Amenemopeta.

Većina Egipćana živela je jednostavno i volela svoju domovinu, u veri da je ona najlepše mesto na svetu. Nazivali su je Kemet, „Crna zemlja“, što se odnosilo na masno, plodno tle duž obala njene životodavne reke koja je vijugala od dalekih zemalja na jugu i na kraju se ulivala u ogromno more. Uska, izdužena dolina Nila na jugu i široka delta na severu uslovljavale su prirodnu podelu Kemeta na dve zemlje, Gornji i Donji Egipat, kako su ih jasno razlikovali imenom. Svojevremeno su ove oblasti bile politički odvojene, ali smatra se da je njihovo ujedinjenje pod jednim vladarom označilo početak egipatske civilizacije, a vladar je prihvaćen kao car obeju zemalja.

Reč „Egipat“ potiče od grčkog oblika *Aegyptos*, koji je, izgleda, ponikao od drevne egipatske reči *Hut-ka-Ptah*, što znači „Kuća Ptaovog ka (duha)“. Opšteomiljeni bog Pta povezivao se sa starom prestonicom Memfisom i bio je zaštitnik zanatlija.

Nil je istinski bio jezgro postojanja Egipta. U svome plavnom periodu nanosio je svake godine masni, plodni mulj kojim je obnavljao rodne zemljoradničke njive. Njegov tok je obezbeđivao saobraćajnicu ka severu i jugu, mnoštvo riba za jelo, vodu za navodnjavanje i obilje blata za proizvodnju cigle. Dalje od njega, ka prikrajcima

* Poznat i kao Amenofis II. (Prim. prev.)

države, nalazila se Crvena zemlja, zemlja pustinje i sušnih planina – silan pesak i kamen, izvestan broj rudnika zlata i pokoja oaza.

Uz reku je najdominantniji element egipatskog sveta bilo sunce, ta narandžasta lopta što pruža toplotu i svetlost, a svake večeri se spušta na zapad da se svakog-svakocijatog dana iznova rodi – ili su se makar tome svi žarko nadali. Sunce je bilo bog Ra, koji je putovao nebom u čamcu sa ukranim ostalim bogovima, ili ga je možda gurao džinovski kosmički balegar, ili se otiskivao u spori let uz pomoć nevidljivih krila božanskog sokola. Za egipatski mentalni sklop sve je to moglo biti istovremeno tačno.

Iako je fizičkim svetom Egipta gospodarilo sunce, opazalo se svugde i prisustvo drugih bogova – a oni su predstavljali i ono opipljivo i ono apstraktno. Bogova je bilo na stotine i predeo su šarali hramovi i svetišta raznih veličina. Svi bogovi su nastali davno pre rođenja egipatske civilizacije, kada je bog tvorac Atum izronio iz prapočetnih voda Nuna na humci od mekog blata. Atum je nastavio sam da stvara parove drugih bogova, muških i ženskih, koji će odigrati važne uloge u stvaranju i održavanju novog sveta. Geb i Nut bili su zemlja i nebo, Šu i Tefnut vazduh i vlaga, te su učetvoro obuhvatali osnovne komponente okruženja pogodnog za život. U vreme događaja opisanih u ovoj knjizi, najveću važnost imao je bog Amon Ra, koji se poštovao u hramovima što su jedan za drugim nicali na istočnoj obali reke i kom se pridaje velika zasluga za uspehe Kemeta.

Naše dvadeset četiri priče odigraće se u Tebi, političkoj i verskoj prestonici, u dvanaestoj godini vladavine Aheperurea Amenhotepa (Amenhotepa II), oko 1414. godine

pre n. e., za vreme Osamnaeste dinastije, hronološkog perioda koji su izučavaoci nazvali Novim carstvom (od oko 1550. do 1069. g. pre n. e.). Novo carstvo je doba izgradnje egipatske imperije čiji će uticaj na istoku dopreti do granica Mesopotamije, a dominacija na jugu zadreti duboko u Nubiju. To je razdoblje naglog procvata u kom će egipatski vladari pokretati impresivne vojne i trgovinske pohode u strane zemlje. Amenhotep II se razmetao svojim nadmoćnim atletskim i ratničkim sposobnostima, te vodio svoje odrede u borbu u dvokolici koju su vukli snažni raždžilitani konji. U domovini je bio veliki graditelj hramova, palata i, razume se, mnogih spomenika koje je digao sebi samom. Novo carstvo je izvesno bilo zanimljivo razdoblje ljudske istorije, a kao što će pokazati naredna poglavlja, ujedno i savršena era koja bi nam poslužila kao uvod u kulturu starog Egipta. Pođimo na izlet kroz vreme u Kemet i provedimo dan s ljudima koji su živeli tamo.

SEDMI SAT NOĆI

(00.00–01.00)

BABICA POMAŽE PRI ROĐENJU DETETA

Da umre onaj što izlazi iz tame, što se šunja u kuću s nosom unatrag, glave odvrćene (da ga ne vide). Da ne uspe u svome pohodu. Da umre ona što izlazi iz tame, što se šunja u kuću s nosom unatrag, glave odvrćene (da je ne vide). Da ne uspe u svome pohodu. Dođe li da poljubiš ovo dete? Neću ti dati da ga poljubiš. Dođe li da ga učutkaš? Neću ti dati da ga učutkaš! Dođe li da ga povrediš? Neću ti dati da ga povrediš! Dođe li da ga odvedeš? Neću ti dati da mi ga odvedeš! Ja mu pružam zaštitu od tebe!

ČINI ZA ZAŠTITU NOVOROĐENČETA

Deca znaju da dođu na ovaj svet u svako doba dana i noći, a Veret je upozorila Merit na to najmanje pet-šest puta.

Meritini porođajni bolovi počeli su za videla, a sada kad je prošlo nekoliko sati od smrknuća, trenutak porođaja se neumitno bliži. Njena tetka Veret, koja obavlja posao babice, prisutna je da bi joj u tome pripomogla, te vatreno deli uputstva svojoj štićenici i izgovara bajalice dok Merit čuču na nekoliko cigala u sobi koju jedva osvetljavaju tri uljanice.

Uz svoje savete i čini, babica je ponela i dve statuete, od kojih nijedna, ni po čijim merilima, nije posebno privlačna. Bog Bes je apsolutno grozan; no svejedno, on je tu da pomogne. Prikazan kao nizak, debeljuškast, ružan patuljak, skroz isplaženog jezika i u odvratnoj pozi, on, kako se veruje, odbija zle sile u trudnoći i na porođaju. Druga statueta, boginja plodnosti Heket, predstavljena je kao žaba i ima slične moći, a nesumnjivo je zadovoljna onim što se dešava. Ona stoji na istaknutom mestu u kući još otkako je Merit počela snažno da priželjkuje da opet zatrudni. Uključivanje Heket u ovaj posao i te kako je smisljeno: žabe proizvode ogroman broj jaja i punoglavaca, a ne hrču kao što upravo hrče Meritin muž Manu u susednoj sobi nakon napornog celodnevnog ribarenja.

Prilično ružan ali jak i žestok, bog Bes je bio omiljen zaštitnik egipatskih domaćinstava. Smatralo se da to zdepasto božanstvo, s licem na kom se mešaju crte čoveka i lava, odgoni zle duhove. Za razliku od većine figura u egipatskoj umetnosti, često se prikazivao tela potpuno okrenuto prema posmatraču jer takav položaj omogućuje da njegov zastrašujući izgled u potpunosti dođe do izražaja.

Bog Bes, zaštitnik domaćinstva

Da bi pojačala njihov uticaj, Veret postavlja oba ova lika tako da nadgledaju rođenje deteta. Kada je pre više meseci otkrila da je trudna, Merit je od tetke dobila ogrlicu, nisku plavih amajlija u obliku Tauret. Bes i Heket jesu neprivlačni, ali Tauret je sa svojim hibridnim odlikama još ružnija. S telom bremenite ženke nilskog konja, lavljim nogama i obeležjima krokodila duž leđa, ona je možda najžešće naravi među ova tri božanstva-zaštitnika i ima sposobnost, kako se Egipćani nadaju, da odagna sve moguće zlonamerne sile. Iako odbojnog izgleda, ova trojka božanstava umiruje onog nad kime bdi.

Za utvrđivanje trudnoće stari Egipćani su koristili svojevrstan test, mada mu je tačnost bila diskutabilna: u platnenu kesicu bi usuli pšenicu i ječam, pa bi žena koja nagađa da je noseća mokrila na njega svakog dana. Ako prokljija ječam, biće dečak; ako prokljija pšenica, biće devojčica; a ako prokljija i jedno i drugo, to znači da je dete na putu, ali da se još ne zna. Ako ništa ne prokljija, trudnoće nema.

Potkovana godinama iskustva, Veret i dalje izdaje uputstva, a između Meritinih butina počinje da se pomalja glavica. Veret zna da nema jamca da će se dete roditi živo, niti da će Merit na kraju preživeti porođaj. Međutim, nije prošlo ni nekoliko minuta otkako se rodilo još jedno Egipćanče, a njegov plač već oglašava da je došlo na svet. Dečak je i Veret zna da će i Merit i njenom mužu Manuu pasti kamen sa srca: već imaju tri devojčice. Iako dobro dođu kao ispomoć u većitim kućnim obavezama, jednoga dana će se te kćeri poudavati i otići da zasnuju sopstvena domaćinstva, pa će na Merit ostati još više posla.

Ali ovaj novorođeni dečak biće za svega koju godinu sposoban da se uči ribarenju uz oca, pa će to s vremenom i njemu postati zanimanje i tako će doprinositi porodičnom imovnom stanju.

„Nefer“, mrmlja iznurena detinja majka. „Neka se zove Nefer, dobri ili lepi.“

„Opet“, razmišlja Veret dok predaje dete majci. Dva prethodno rođena dečaćića već su dobila to ime, ali nijedan nije poživio duže od nekoliko meseci. Obojica su

sahranjena ispod poda kuće. Možda će sa ovim biti drugačije, pa će proživeti mnoge duge i srećne godine, uz potporu nekoliko sopstvene odane i vredne dece. A možda će ti ružni bogovi zaštitnici ovoga puta i izvesti svoju čaroliju. „Nefer“, ponavlja babica. „To je divno ime, ali je i drsko – valjda ne očekuješ i da se lepo ponaša i da bude privlačan? Teška posla ako bude mirisao na ribu kao njegov otac! Ali makar neće biti ciglar, računam.“

Prosečan žitelj starog Egipta, ukoliko preživi rođenje i detinjstvo, doživeo bi možda trideset do trideset pet godina. Bilo je bezbroj načina da se umre, između ostalog od bolesti, u nesreći na poslu ili borbi protiv neprijatelja. Mnoge srazmerno proste boljke, među njima razne infekcije i oboljenja koje savremena medicina i vakcinacija lako leče, znale su da budu sasvim smrtonosne. Paraziti i očne bolesti, koji znaju da zagorčaju čoveku život, nisu bili neuobičajeni, a sada se u mumijama pronalaze dokazi postojanja raznih vrsta raka.

Mali Nefer je možda i srećan što se rodio u Kemetu, razmišlja Veret, s obzirom na njegovo po pravilu gostoljubivo podneblje, uobičajeno obilje hrane i kulturu koja obezbeđuje, bar u teoriji, podnošljiv život ovde i sad, a još lepši život na onom svetu. Kao Egipćanin, kulturom će biti iznad onih što žive izvan te zemlje, uključujući Libijce na zapadu, Nubijce na jugu i Azijce na istoku – narode nižeg reda koji se mogu uzdići do istinske čovečnosti samo ako

i sami postanu Egipćani. Neferu nije zapala rđava sudbina kad se sve sabere, razmišlja Veret.

Mališana će nekoliko godina dojiti majka, a povremeno možda i neka rođaka ili dojilja, mada se Veret nada da će ona sama biti pošteđena toga – dovoljno je uposlena i ovako. Biće nekoliko godina igre i jurcanja s drugom decom, odreda golišavom, obrijanih glava sem jednog dugačkog pramena sa strane. Ali i prebrzo će biti uveden u očevu struku; isprva će obavljati sitnije zadatke, ali onda će postajati sve spretniji i na kraju biti sposoban da u potpunosti preuzme svoj udeo u poslu. Vreme će brzo proleteti, kao što, izgleda, uvek i leti; najverovatnije će uslediti ženidba i deca, i taj ciklus će se nesumnjivo bez prekida ponavljati eonima. Da, ovog mališana čeka predvidljiv, često i surov život, razmišlja Veret dok posmatra bebu kako se praćaka u majčinom naručju – uz nadu da će dočekati da ga proživi.

OSMI SAT NOĆI

(01.00–02.00)

VLADAR LEŽI BUDAN

On je zgazio Nubijce svojim sandalama. Severnjaci se klanjaju njegovoj moći i sve strane zemlje u strahu su od njega. [...] svet je u njegovim rukama. Muškarci ga se boje, bogovi su pokorni njegovoj ljubavi, sam Amon ga je postavio za vladara [...]. On je zauzeo čitavu Crnu zemlju, Gornji i Donji Egipat povinuju se njegovom naumu.

SFINGINA STELA AMENHOTEP A II

Amenhotep leži nauznak na svome ukrašenom krevetu, glavu mu podupire uzglavlje od tvrdog abonosa, oči su mu širom otvorene, zuri njima naviše u nastupu mučiteljske nesanice, a telo ga boli od fizičkih aktivnosti tog dana. Amenhotep, ili Aheperure, kako je takođe znan, ima najpresudniji i najteretniji posao svih vremena: on